

Sosyoloji Teorileri Açısından Türkiye’de Uyuşturucu Suçlarının Açıklanması

Mine Bolatlı*

Özet

Eski tarihsel dönemlere kadar uzanan uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı günümüzde küreselleşme ve modernleşmenin getirmiş olduğu hızlı teknolojik gelişmelere bağlı olarak tüm dünya toplumlarında yaygın olarak görülmektedir. Türkiye gerek kültürel gerek toplumsal yapısı bağlamında uyuşturucu madde kullanımına sıcak bakmamakta ve suç olarak kabul etmektedir. Ülkemizde madde kullanımı ve bağımlılığı alanında sosyolojik çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Çalışmadaki amacım, alan yazında yapılan çalışmaların sosyolojik bağlamda incelenerek suç sosyolojisi teorilerinden uyuşturucu suçunu açıklamak için uygun suç teorilerini belirleyebilmektir. Genel olarak uyuşturucu suçunun suç sosyolojisi bağlamında açıklayabilmek için sosyal yapı teorilerinden, gerilim kuramı, kurumsal anomi teorileri; sosyalleşme teorilerinden, alt kültür teorileri, sosyal organizasyonsuzluk teorileri; öğrenme teorilerinden ayırıcı birliktelikler, nötrleşme teorisinin, ayırıcı güçlendirme teorisi görülmektedir; damgalama/etiketleme teorilerinden, kötülüğün dramatize edilmesi, birincil ve ikincil sapma ve damgalama kuramları görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uyuşturucu, Uyuşturucu Maddeler, Uyuşturucu Suçu, Suç, Suç Teorileri.

* Ç. Ü. Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü Adli Bilimler Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi (PhD).

Explanation Of Drug Crimes In Turkey In Terms Of Sociological Theories

Abstract

The use of drugs and stimulants dating back to ancient historical periods is common in all world societies due to the rapid technological developments brought about by globalization and modernization. Turkey does not favor the use of drugs in the context of its cultural and social structure and considers it a crime. It is seen that there are limited number of sociological studies in the field of substance use and addiction in our country. My aim in the study is to examine the studies in the literature in the sociological context and to determine the appropriate crime theories to explain drug crime from the sociology of crime theories. In order to explain drug crime in the context of crime sociology in general, social structure theories, tension theory, institutional anomie theories; from socialization theories, subculture theories, social disorganization theories; from learning theories, differential associations, neutralization theory, differential reinforcement theory are seen; Among the stigmatization/labeling theories, dramatization of evil, primary and secondary deviation and stigmatization theories are seen.

Key Words: Drugs, Drugs, Drug Crime, Crime, Crime Theories.

1. Giriş

Dünya genelinde uyuşturucu/uyarıcı madde kullanımı, bu maddelere bağımlı bireylerin sayısı ve yine bu maddelere bağlı suçluların sayısı yıllara göre büyük bir oranda artış gözlenmektedir.

Madde bağımlılığı insan sağlığının yanı sıra toplumsal yapı, toplumsal halk sağlığı ve ülke ekonomisini kolay ve hızlı bir şekilde etkileyen olgulardan biridir. Uyuşturucu madde kullanımı ve bağımlılığı gerek bireysel gerek toplumsal birçok sorunun hem nedeni hem sonucu durumundadır.

Uyuşturucu madde bağımlılığı kişiye, ailesine ve topluma zarar veren önemli bir halk sağlığı ve güvenlik sorunu olup aynı zamanda sosyal bir problemdir. Uyuşturucu maddelerin bireyler üzerinde yarattığı bedensel ve ruhsal rahatsızlıkların yanı sıra, trafik kazalarında, ekonomik kayıplarda, aile içi çatışma ve gerginliklerinde ve bireylerin çeşitli suç işleminde önemli rol oynadığı görülmektedir. Uyuşturucu bağımlıların, hırsızlık, gasp, adam öldürme, yaralama suçlarını işlemeleri bu suç kültüründe olmalarından ziyade maddeyi temin etme sürecinde meydana gelen durumlardan kaynaklanmaktadır. Alan yazında madde kullanımı ile suç işleme davranışı arasında yakın bir ilişki olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra uyuşturucu madde bağımlılığı kişilerde ailevi, kişisel, sosyal ve mesleki sorunların artmasında da önemli rol almaktadır (Macit, 2018: 18).

Bu çalışmada Türkiye’de uyuşturucu suçu sosyolojik çalışmalar incelenerek, uyuşturucu madde kullanımına etki eden sosyal faktörler ve uyuşturucu suçunun suç sosyolojisi teorilerinden sosyal yapı, sosyalleşme ve etiketleme/damgalama teorileri bağlamında incelenmeye çalışılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda önce uyuşturucu madde ve madde bağımlılığı tanımı yapılacaktır. Arkasından, Türkiye’de uyuşturucu suçunun TCK’da yeri ele alınacaktır. Sonra, Avrupa’da uyuşturucu madde kullanımı ele alınacaktır. Daha sonra, Türkiye’de uyuşturucu suçu sosyo-demografik çalışmalar ile madde kullanımına etki eden sosyal faktörler ele alınacaktır. Son olarak da uyuşturucu suçunun suç sosyolojisi teorilerinden sosyal yapı, sosyalleşme ve etiketleme/damgalama teorileri bağlamında ele alınacaktır.

2. Uyuşturucu Madde Tanımı

Uyuşturucu madde kavramı, Yunanca “Narke” diğer bir deyişle “uyku” kelimesinden gelmekte, uyuşturucu etkisi bulunan ve kişide alışkanlık meydana getiren ortak adlar olarak

bilinmektedir (Yaşar, 2012; aktaran Macit, 2018: 17). Uyuşturucu madde, merkezi sinir sisteminde spesifik olarak etki gösteren ve hızlı bağımlılık yaratan maddeler olarak bilinmektedir. Uyuşturucu madde kavramı TDK’da; “uyuşukluk, uyku hali ve bilinçsizlik meydana getiren madde, narkotik madde” olarak belirtilmektedir (<https://kelimeler.gen.tr>, 2020). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) uyuşturucu tanımını “Bitkisel kökenli veya sentetik olup; merkezi sinir sistemini etkileyerek fiziksel ve/veya ruhsal bağımlılık hallerine yol açan ve tutku yaratan bütün maddeler uyuşturucu madde sayılır” olarak ifade etmektedir (TBMM Araştırma Raporu, 2018: 1).

Uyuşturucu maddelerin kullanımı, tarihsel en eski devirlere kadar uzanmaktadır. Esrar M.Ö. 3000’li yıllarda Çin’de ve afyon yine benzer şekilde M.Ö. 3000’li yıllarda Sümerliler tarafından kullanıldığı bilinmektedir. 18.yy’a kadar esrar ile afyon ve türevleri gibi uyuşturucu maddeler kullanımlarına göre ilham kaynağı, keyif verici ve tıpta ilaç olarak kullanılmıştır. Küreselleşme sürecinde modernleşme ve teknolojik yeniliklerin gelişmesi ile uyuşturucu maddelerin siyasal ve ekonomik açıdan kullanılmasının yanı sıra kötü amaçlarla kullanılması özellikle sömürgecilik hareketleriyle hız kazandığı görülmektedir (Akgül, Şahinli, 2014: 2-3).

Uyuşturucu maddeler elde edildikleri kaynaklara göre, doğal ve sentetik; bireyin vücudunda yaptığı etkiye göre; merkezi sinir sistemini uyaranlar, yavaşlatanlar ve halüsinojenler olarak sınıflandırılmaktadır.

Tablo-1: Uyuşturucu Maddelerin Sınıflandırılması

Uyuşturucu Maddeler	Doğal (Tabii)	Sentetik (Kimyasal işlemlerle elde edilen)
Uyaranlar (Stimülanlar)	Koka Yaprağı, Kokain, Crak (Taş)	Amfetaminler, Metamfetaminler (Meth), Ecstasy (MDMA), Captagon, Flakka, Bonzai (K2/Jamaika), Gama- hidroksibütrat (GHB)
Yatıştırıcılar/Uyku Veren (Depresanlar)	Afyon, Morfin, Eroin, Kodein	Barbitüratlar, Trankilizanlar, Sedatifler

		(Benzodiazepinler/ Hipnotikler), Fentanil, Ketamin
Halüsinojenler (Varsandıranlar/Hayal gösterenler)	Esrar (Marihuana), Meskalin	Sentetik kannabinoidler, LSD, Fenetilaminler, İnhalants (Uçucular)

Genel olarak uyuşturucu maddelerin fiyatları saflık oranı ve bulunabilirliği ile doğru orantılı olarak değiştiği görülmektedir. Maddelerin toptan piyasası ile sokak piyasası arasında fark bulunmaktadır. Aynı zamanda, maddenin saflık oranı arttıkça fiyatında da artış görülmektedir. Bunun yanı sıra maddenin saflık düzeyi kullanıcı açısından hayati öneme sahip olduğu görülmektedir. Öyle ki, normal kullandığı saflık düzeyinin çok üstünde saflığa sahip bir maddenin aynı miktarda alınması ölümle neden olmaktadır. Günümüz teknolojiden faydalanarak uyuşturucu maddeler sokak düzeyine inene kadar pek çok sayıda katkı maddesi eklenerek yapıları değiştirilerek sentetikleştirilmektedir. Maddenin üretim yeri ile tüketim yeri arasındaki mesafe fiyata doğru orantılı olarak yansıdığı görülmektedir. Örneğin, aynı miktardaki saf morfin Türkiye’de 3500 dolar iken Yunanistan’da 8000, Milano’da 1200 dolar olarak bilinmektedir (KOM, 2017: 73; Arlacchi, 1983; aktaran Macit, 2018: 19). Koçak, (2016: 330-332) Türkiye’de en çok kullanım sıklığı olan maddelerin; esrar, eroin, kokain, ecstasy, captagon, metamfetamin ve sentetik kannabinoid (Sentetik esrar, bonzai gibi) olduğunu belirtmektedir.

Madde bağımlısı tanımını 1951’de Dünya Sağlık Örgütü tarafından hasta olarak nitelendirilmeye başlandığı görülmektedir. İlerleyen yıllarda Amerika Psikiyatri Birliği tarafından bağımlılığı bir bozukluk olarak ele almıştır. Günümüzde ise Ruhsal Bozuklukların Tanısı ve İstatistiksel El Kitabı 5’te (DSM-V), madde bağımlılığı ve maddeyi kötüye kullanım ölçütleri birleştirilerek “ madde kullanım bozuklukları” tanısı altında toplandığı görülmektedir. DSM-V te kullanım bozukluğuna neden olan maddeler; esrar, kafein, alkol, halüsinojenler, opiyatlar, sedatif-hipnotik, inhalanlar, anksiyolitikler, nikotin, stimulanlar ve diğer farklı maddeler olarak sınıflandırılmıştır. Öyle ki madde bağımlılığından söz edebilmek için madde kullanımının getirmiş olduğu sorunlarla rağmen bireyin madde kullanımını sürdürme bileceğini

gösteren, bilişsel, fiziksel ve davranışsal belirtilerin ortaya çıkmış olması gerekmektedir (Köroğlu, 2014; Güleç ve ark., 2015).

3. Avrupa ve Türkiye’de Uyuşturucu Madde Kullanımı

Küresel bağlamda Avrupa gerek Avrupa içi üretim ve gerek dünyanın diğer bölgelerinden kaçakçılığı yapılan uyuşturucuların arzı ile oluşan önemli bir pazar olduğu görülmektedir. Güney Afrika, Batı Asya ve Kuzey Afrika, Avrupa’ya giren yasa dışı uyuşturucular için önemli kaynak bölgeleri olmaktadır. Aynı zamanda, Çin’in de yeni psikoaktif maddeler için önemli bir kaynak ülke olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra, bazı uyuşturucular ve ara kimyasallar Avrupa üzerinden başka kıtalara da iletilmektedir. Buna ek olarak, Avrupa esrar ve sentetik uyuşturucu üretiminin de yapıldığı bir bölge olduğu görülmektedir. Esrar genellikle yerel tüketim için üretilirken, bazı sentetik uyuşturucular ise dünyanın diğer bölgelerine ihraç edilmek için üretilmektedir (Emcdda, 2019: 19).

Avrupa uyuşturucu pazarı, özellikle son on yıl içinde ortaya çıkan çok çeşitli yeni psikoaktif maddelerle birlikte, gelişmeye devam etmekte olduğu görülmektedir. Yasa dışı uyuşturucu pazarında, gerek küreselleşme ve gerek yeni teknolojiye bağlantılı olarak görülen son değişiklikler, uyuşturucu üretimindeki ve ticaretindeki yenilikler, yeni ticaret rotalarının oluşturulması ve çevrimiçi pazarlardaki büyümeyi içermektedir (Emcdda, 2019: 20).

Yasa dışı uyuşturucu pazarları üretim, kaçakçılık, dağıtım ve son tüketiciye satış gibi birbirine bağlı karmaşık bir dizi faaliyetleri içinde barındırmaktadır. Bu faaliyetler çok geniş coğrafi mesafeleri kapsamaktadır. Çeşitli aşamalarda farklı aktörler yer alsa da, her yıl milyarlarca Euro’ya ulaşan yasa dışı uyuşturucu ticaretinde, organize suç gruplarının baskın bir rol oynadığı bilinmektedir (Emcdda, 2019: 20).

Avrupa’da 2017’de bildirilen 1,1 milyondan fazla yasa dışı uyuşturucu yakalanmıştır. Yakalanan çok yüklü uyuşturucu sevkiyatları, ele geçirilen toplam uyuşturucu miktarının çoğunluğunu oluşturmaktadır. İspanya, İngiltere ve Fransa Avrupa Birliği’ndeki tüm uyuşturucu yakalamalarının üçte ikisinin gerçekleştiği en fazla yakalama rapor eden üç ülke olarak bilinmektedir. Esrar, en çok ele geçirilen uyuşturucu olduğu görülmekte ve Avrupa’da yakalamaların yaklaşık dörtte üçünü oluşturmaktadır (Emcdda, 2019: 20).

Avrupa Birliği’nde yaklaşık 96 milyon kişinin ya da yetişkin nüfusun %29’unun (15-64 yaş aralığı) yaşamlarının bir noktasında yasa dışı uyuşturucuları denediği tahmin edilmektedir.

Uyuşturucu kullanım deneyimi kadınlarda 38,3 milyon iken erkeklerde 57,8 milyon kişi olarak belirtilmektedir. Sık denenen uyuşturucu maddeler: esrar (55,4 milyon erkek ve 36,1 milyon kadın), kokain (12,4 milyon erkek ve 5,7 milyon kadın), MDMA (9,3 milyon erkek ve 4,6 milyon kadın) ve amfetaminler (8,3 milyon erkek ve 4,1 milyon kadın) olarak görülmektedir (Emcdda, 2019: 42).

Türkiye gerek coğrafi konumu gerek genç nüfusu sebebiyle uyuşturucudan doğrudan etkilenen ülkeler arasında olduğu görülmektedir. Türkiye, Asya’da üretilerek Avrupa’ya transfer edilen başta eroin olmak üzere afyon türevleri kaçakçılığında ve Avrupa’da üretilerek Asya’ya sevkiyat yapılan sentetik uyuşturucu ve ara kimyasal kaçakçılığında transit ve hedef ülke konumundadır. Bunun yanı sıra Türkiye uyuşturucu kaçakçılığında son derece öneme sahip “Balkan Rotası” üzerinde yer almaktadır (TUBİM, 2019: 29).

Türkiye genelinde 2018’de 2017 yılına oranla %22,23 artarak 144.819 uyuşturucu olayı görülmüştür (2019: 33). Doğrudan uyuşturucu madde bağlantılı ölümlerin 2018’de 657 kişi olduğu görülmektedir. Bu kişilerin %96,8’i (636) erkek, %3,2’si (21) kadın olarak belirtilmektedir. Ölümlerin yaş ortalamasının ise 32,6 olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, madde bağlantılı ölümlerin %54,2’sinin (356) sentetik kannabinoid dışı, %45,8’inde (301) sentetik kannabinoidten kaynaklandığı bilinmektedir (2019: 76).

Ülkemizde Ceza infaz kurumlarında uyuşturucu madde bağlantılı suçlardan dolayı 2017 yılında %21,65 iken 2018 yılı itibariyle %21,78’e çıkarak 57.674 hükümlü-tutuklu bulunduğu görülmektedir (2019: 81).

TUBİM tarafından 26 ilde yapılan çalışmada madde kullanımına ilişkin bulgular şu şekildedir: İncelenenlerin %3,1 (1.338 kişi) (%94’ü erkek, %6’sı kadın) hayatında en az bir kere madde kullanmıştır (yaşam boyu pervalans). Bu kişilerin en yoğun yaş grubu %65 oranla 15-34 yaş grubu olduğu ve maddeyi ilk kullanım yaş ortalamasının 19 olduğu belirtilmektedir. Bunun yanı sıra eğitim durumlarına göre ise, hayatında en az bir kere madde kullananların %20’si ilkokul, %18,3’ü ortaokul ve %29,9 ise lise mezunu olduğu görülmektedir. Bu durum medeni durumlara göre incelendiğinde bekar olanlar %55,2’dir (2019: 92-93).

4. Ülkemizde Uyuşturucu Ve Uyarıcı Maddeler İle İlgili Yasal Çerçeve

Uyuşturucu ya da uyarıcı maddelere yönelik hem ulusal hem uluslararası hukukta birçok düzenlemeler yer almaktadır. Türkiye bu hukuksal alanda uluslararası örgütlerden üç

sözleşmeye tabidir. İlk olarak 1961 tarihli Uyuşturucu Maddelere Dair Sözleşmesi ile uyuşturucu ya da uyarıcı maddelerin imal, ithal, ihraç ve dağıtımının ruhsata bağlanması ve denetimi gibi konular düzenlenmektedir. Bu sözleşme ile 119 uyuşturucu madde kontrol edilmektedir. İkinci olarak 1971 tarihli Psikotrop Maddeler Sözleşmesi ile; suiistimali yapılan ve insan psikolojisini etkileyen ilaçların kontrol altına alınması, uyuşturucu etkisi bulunan ilaçların sadece doktor reçetesi ile kullanılmasının sağlanması ve bu sözleşmede belirtilen hususların tarafların kendi iç hukuklarında suç sayılması yönünde gerekli yasal düzenlemelerin yapılması kararları yer almaktadır. Bu sözleşme ile 116 uyuşturucu madde kontrol edilmektedir. Son olarak 1988 tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Dair Sözleşmesi ile; uyuşturucu ya da uyarıcı maddelerin imalinde kullanılan kimyasal maddelerin kontrol altına alınması ve uyuşturucu madde kaçakçılığı ile mücadelede kara para aklanmasının önlenmesi ve kontrollü teslimat uygulanmasının mümkün kılınması gibi kararlar yer almaktadır. Bu sözleşme ile de 26 öncül kimyasal madde kontrol edilmektedir.

Ülkemizde bu alanda yapılan hukuksal düzenlemeler “ Uyuşturucu Madde Bağımlılığı Ve Yeni Bağımlılık Türlerinin Araştırılarak Bağımlılığın Nedenlerinin Ve Alınacak Tedbirlerin Tespit Edilmesi Maksadıyla Kurulan Meclis Araştırma Raporu (2018)”da şu şekilde ele belirtilmektedir: Ulusal mevzuatta başta Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olmak üzere 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun, 3298 sayılı Uyuşturucu Maddeler İle İlgili Kanun, 4721 sayılı Türk Medeni Kanun, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfaz Hakkında Kanun belirtilen düzenlemeler yer almaktadır.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu: Uyuşturucu ya da uyarıcı madde suçlarının temel cezalar ve yaptırımları bu kanunun 188 ile 192 nci maddelerinde düzenlenmiştir.

- (a) Madde 188 (Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti): uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak imal, ithal veya ihraç eden kişi hakkında, yirmi yıldan otuz yıla kadar hapis ve iki bin günden yirmi bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.
- (b) Madde 190 (Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma): uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma için; özel yer, donanım veya malzeme sağlayan kullananların yakalanmalarını zorlaştıracak önlemler alan, kullanma yöntemleri konusunda başkalarına bilgi veren kişi, bu maddelerin

kullanılmasını alenen özendirilen veya bu nitelikte yayın yapan kişi, beş yıldan on beş yıla kadar hapis ve bin günden on bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Yine bu maddede tanımlanan suçların tabip, diş tabibi, eczacı, kimyager, veteriner, sağlık memuru, laborant, ebe hemşire, diş teknisyeni, hastabakıcı, sağlık hizmeti veren kimyacıyla veya ecza ticareti ile iştiğal eden kişi tarafından işlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranında artırılmaktadır.

(c) Madde 191(Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak ya da uyuşturucu madde veya uyarıcı madde kullanmak): uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kullanmak amacı ile satın alınması, kabul edilmesi, bulundurulması ya da kullanılması eylemine ilişkin yaptırımlar bulunmaktadır. Kişi, bu madde de tanımlanan suçü gerçekleştirdiğinde hakkında başlatılan soruşturmada Cumhuriyet savcısı tarafından beş yıl süreyle kamu davasının açılmasına karar verilmektedir. Erteleme sürecinde kişi hakkında asgari bir yıl süreyle denetimli serbestlik tedbiri uygulanmaktadır. Bu kişiye gerek görülmesi halinde denetimli serbestlik sürecinde tedavi de uygulanmaktadır. Kişi bu süreçte kendisine yüklenen yükümlülöklere uygun davranmadığı halinde, hakkında kamu davası açılmakta ve iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır.

(d) Madde 192 (Etkin pişmanlık): Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarına iştiğal etmiş olan kişi, resmi makamlar tarafından haber alınmadan önce, diğler suç ortaklarını ve uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin saklandığı ya da imal edildiğı yerleri merciine haber vermesi ile verilen bilginin suç ortaklarının yakalanmasını ya da uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ele geçirilmesini sağlaması durumunda, kişinin hakkında cezaya hükmolünmemaktadır.

Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma ve bulundurma suçları farklı suç tiplerini oluşturmaktadır. Bu durum TCK'nun 191/1. maddesinin ve 188/3. maddesinde yer almaktadır. Şöyle ki:

TCK'nun 191/1. maddesinde *“Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alan, kabul eden veya bulunduran ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis (2014'e kadar 1 yıldan 2 yıla kadar) cezası ile cezalandırılır.”* hükmü ile

TCK'nun 188/3. maddesinde *“Uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak öölke içinde satan, satışı arz eden, başkalarına veren, sevk eden, nakleden,*

depolayan, satın alan, kabul eden, bulunduran kişi, on yıldan az olmamak üzere hapis (2014’e kadar 5 yıldan 15 yıla kadar) ve adli para cezası ile cezalandırılır” hükmü yer almaktadır.

Her iki suç içinde görülen bulundurma suçunun cezaları arasında çok büyük farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Uyuşturucu madde bulundurma, kullanma maksadına bağlı olarak bazı kriterleri içinde barındırmaktadır. Bunlar ilk olarak; kişinin bulundurduğu uyuşturucu maddeyi başkasına satma, devir ya da tedarik etmek hususunda bir davranış içinde olup olmadığıdır. İkinci olarak, maddelerin bulundurulduğu yer ve bulundurulmuş biçimidir. Son olarak ise maddelerin bulundurulduğu miktar ve çeşitliliğidir. Adli Tıp Kurumuna göre esrar kullananların her defasında 1-1,5 gram olmak üzere günde üç kez esrar tüketebildiği belirtilmektedir. Bu bağlamda kişilerin, kişisel olarak kullanıp tüketilebildikleri miktarda esrar maddesi bulundurmaları durumunda, bulundurmanın kişisel kullanım amacına yönelik olduğu göz önüne alınmaktadır. Aynı zamanda bulundurma ve kullanma yönelik somut delillerin elde edilemediği 276 gram ile 394 gram arasında değişen miktarda esrar maddesi bulunduran kişilerin, kullanmak maksadı ile uyuşturucu bulundurmaktan sorumlu tutulabilecekleri kabul edilmektedir. Bu durum ile kişilerin “uyuşturucu kullanıcısı olduğuna yönelik savunmalarının doğruluğu” kan ve idrar tahlilleri, ele geçirilen madde miktarı ile kişilerin kullanma sınırları içinde olduğunu, kullanmak için uyuşturucu madde bulundurduğunun kabul edilmesini vurgulamaktadır (<http://cidem.av.tr>, 2018).

5. Türkiye’de Uyuşturucu Suçunu Sosyolojik Bağlamda Ele Alan Çalışmalar

Günümüzde toplumsal halk sağlığı sorunu olarak görülen uyuşturucu madde kullanımı ve bağımlılığının ülkemizdeki durumunun sosyo-demografik özellikleri bağlamında genel olarak yapılan çalışmalar şöyle görülmektedir:

Tülin İçli (1984) Balıkesir iline bağlı Burhaniye Kapalı Cezaevi’nde uyuşturucu maddeler ile ilgili olarak hüküm giymiş 51 hükümlü ile çalışması bulunmaktadır. Bu alanda yapılan ilk çalışma olarak önem arz etmektedir. Örneklemin hepsinin erkek olduğu çalışma bulguları: yaş dağılımı incelendiğinde, kullanma yüzdesinin (18-49 aralığında) en yüksek olduğu yaşlar 33-37 yaş arası olduğu görülmektedir. Eğitim durumu %41 oranında ilköğretim mezunu, ekonomik yönde düşük gelir seviyesinde, %45 ‘ evli ve %37 daha önce başka suçlardan hüküm giymemiş, sabıkasız olanların çoğu da önce yine esrara ilişkin suçtan hüküm giydikleri belirtilmektedir. Ailelerinin sabıka durumlarına bakıldığında, uyuşturucu

bağımlılarında aileden gelen bir suçluluk eğilimine rastlanmadığı, hemen hepsinin normal aile ortamında yetiştiklerini belirtmektedir. Hükümlüler, evliliğin sorumluluğu arttırdığını, tek kişinin aileyi geçindirmeye çalışmasının getirdiği sıkıntıların kendilerini uyuşturucuya itilmesinde bir etken olarak görmektedir.

Ögel K. ve ark.(2001) uçucu madde kullanım yaygınlığına ilişkin 15 ayrı ilde lise ikinci sınıf öğrencilerine yönelik 20245 anketin uygulandığı çalışmada, yaşam boyu en az bir kez uçucu madde kullananların oranı %8,8, uçucu madde kullanımında cinsiyet farkı saptanmamıştır. Bu maddeleri kullananların %24'ü ilk kez 16 yaşında kullandığını belirtmiştir. Aynı zamanda bu maddelerin biradan sonra en kolay bulanabilen maddeler olarak belirtildiği görülmektedir.

Toprak, S. & Özgür, A. ve Gümüş, B. (2010) uyuşturucu madde suçları nedeniyle 1998-2005 yılları arasında Türkiye’de ağır ceza mahkemelerinde açılmış olan davalarda sanıkların yaş, cinsiyet, suç sıklığı ve yıllar içindeki değişimini incelemiştir. Çalışmada, uyuşturucu ve uyarıcı madde satma suçu işleyenlerin %93’ü, uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanma suçu işleyenlerin %96’sının erkek olduğu belirtilmektedir. Ülkemizde 1998-2005 yılları arasında uyuşturucu madde ile ilgili hakkında dava açılanların %50’si uyuşturucu madde imal etme ve satma nedeniyle olduğu görülmektedir. TÜİK verilerine göre 1998-2005 yılları arası ceza evlerine gönderilenlerin %17’si uyuşturucu madde suçu işleme nedeniyle olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda, 1998-2005 yılları arasında uyuşturucu madde satma ve imal etme suçu ile %1.9’u, uyuşturucu madde kullanma suçu işleyenlerin %5’nin 18 yaş altı olduğu belirtilmektedir. 2002-2006 yılları arasında uyuşturucu madde olaylarına karışan kişi sayısının 2 kat artmış olduğu vurgulanmaktadır. Bir diğer bulgu, ülkemizde uyuşturucu satma suçunun genelde büyük şehirlerde, sınır bölgelerinde ve ticaretin yoğun olduğu liman şehirlerinde daha sık gözlemlendiği, ülkemizin iç kesimlerinde ise diğer bölgelere göre daha düşük olduğu belirtilmektedir. Yine çalışmada uyuşturucu madde kullanımının özellikle turizmin yaygın olduğu güney ve batı kesimlerinde, büyük şehirlerde, Marmara genelinde genel bir artış olduğu Anadolu’nun iç kesimlerinde kullanımın daha düşük olduğu gözlenmektedir.

Karataş, Z. (2019) madde kullanım bozukluğu olan bireylerin ve yaşadıkları hanenin sosyal riskleri, genel aile işlevleri düzeylerinin çeşitli sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisini Rize Denetimli Serbestlik Müdürlüğü’nden hizmet alan 327 (324 erkek-3 kadın) yetişkin hükümlü den oluşanlar üzerinden incelemiştir. Yapılan çalışmada katılımcıların %47’si madde

kullanmaya 18 yaşından önce, arkadaş etkisi, merak ve özentisi, sorunlu bir sosyal çevrede bulunduğu, madde kullanması nedeni ile aile ilişkilerinin ve sağlığının bozulduğu, ekonomik sorunlar yaşadığı, sosyal çevreden dışlandığı, işini kaybettiği belirtilmektedir. Katılımcıların yaklaşık %97'sinin her gün esrar kullandığını yine bu kişilerin %32'si farklı aralıklarla ekstazi, kokain, bonzai gibi maddeleri kullandıklarını belirtmektedir. Katılımcıların %40'i evli, %54'ü bekar ve %5'i boşanmış, %71' çekerdek ailede , %15'i geniş ailede yaşadığı görülmektedir. Eğitim durumları ise, %60'ı ilköğretim mezunu %30 lise mezunu olduğu, %80'i bir mesleğe sahip olduğu ancak %65'inin bir işte çalıştığı, %57'sinin 3.000 TL. altında aylık gelire sahip olduğu ve %44'unün bu geliri yeterli bulduğu görülmektedir. Aynı zamanda çalışmada, madde kullanan bireylerin hane ve aile yaşamlarına ilişkin sosyal riskleri incelendiğinde durum, kronik hastalık, engellilik, ruh sağlığı sorunu, intihar, suç geçmişi ve yardıma muhtaçlık gibi durumlar tespit edildiği belirtilmektedir.

Yılmaz, D. Türkkahraman, M. (2014), 13-25 yaş grubu gençlerde madde kullanım yaygınlığı ile madde kullanımı bakımından risk etkenleri bağlamında 2010-2011 eğitim yılında Antalya'da 14 devlet lisesine devam eden 1750 lise, Akdeniz Üniversitesi'ne lisans öğrenimi gören 361 üniversite öğrencilerine yönelik araştırma yapılmıştır. Araştırma bulguları incelendiğinde dikkat çeken bulgular, gençlerin dörtte biri gibi (%24) çoğunluğun maddeyi denemiş ya da kullanıyor olma yaşının giderek düşmesidir. Çalışma da ilk deneme yaşı üniversitelerde 9 lisede 7 ye düştüğü görülmektedir. Bunun yanı sıra 13-25 yaş arasında yer alan katılımcıların madde ilk deneme ve kullanım nedenleri ve ortamlarına ilişkin bulguda, katılımcıların yarısı merak ve sorunları unutmak için, yarıya yakını da eğlence amaçlı madde kullanıldığını belirtmektedir. Madde kullanımının arkadaş madde kullanımı ile arttığı görülmektedir. Madde kullanılan ortamlar arasında ev ortamı dikkat çekmektedir. Çalışmada babanın olmadığı ortamlarda uyuşturucu kullanımının daha yaygın olduğu, ailede madde kullanımının, gencin maddeyle tanışması ve sürekli kullanımında önemli bir etken olduğu belirtilmektedir. Anne-babanın okuma yazma bilmediği ailelerden gelen gençlerde uyuşturucu-uyarıcı maddelerin kullanım oranı yüksek görülmektedir. Lise öğrencilerinde madde kullanım yaygınlığı okuldaki ders notları ve cinsiyet değişkenlerinden bağımsız olduğu belirtilmektedir. Madde kullanan öğrencilerde devamsızlık sorunun yaygın olduğu görülmektedir. Orta öğretim ve lise öğrencileri arasında madde kullanım nedenleri arasında “başkalarının zorlaması”,

üniversite öğrencilerinin “zorunluluk, başka seçeneğim yok, para...”gibi açıklamalar bulunmaktadır.

Bozkurt’un (2019: 89) “Madde Bağımlılığının Demografik Özellikleriyle Olan İlişkisi: Adana/Seyhan Örneği” olarak 415 (erkekler %85,5 ile 356, kadınlar %14,2 ile 59 kişi) kişilik örneklem grubu üzerinden yapılan çalışmada, katılımcıların genel anlamda uyuşturucuya başlama nedeni arkadaş etkisi olarak belirtilmektedir. Arkadaş etkisini ikinci sırada, meraktan dolayı başladığı saptanmıştır. Madde kullananların arkadaş çevresi ve diğer sosyal çevresinde uyuşturucu kullananların oranının yüksek seviyede olduğu belirtilmektedir. Madde temininin %78.1’i ve 324 kişinin satıcı/torbacıdan temin ettiği, arkadaş ve mahalleden uyuşturucu temin edenlerin toplam oranının %20,2 ve 84 kişi olması bireyin çevresinde uyuşturucunun olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Uyuşturucu bağlamında bölgesel çalışmaların günümüzde yeni olduğu görülmektedir. Çukurova Üniversitesi Öğretim Üyesi ve Adli Toksikolog Doç. Dr. Nebile Dağlıoğlu, uyuşturucu madde analizi konusunda Adana’da 2 arıtma tesisinde (kanalizasyonda madde tarama) çalışma yürütmüştür. Bu tür çalışmanın Avrupa ülkelerinde de olduğu belirtilmektedir. Adana’nın Yüreğir ve Seyhan bölgelerinde arıtma tesisleri yaklaşık 1,5 milyon kişiye hizmet vermektedir. Bu tesislerden 1 yıl boyunca 3’er aylık sürelerde, farklı mevsimlerde 24 saatlik örnekler toplanarak analizler edilmiştir. Analiz sonucunda, kokain kullanımı, Seyhan arıtma tesisinde, kış mevsiminde en çok Cuma günü tespit edilmiştir. Bu miktar günde 56 miligram, ortalama bin kişinin kullandığı miktar olarak belirlenmiştir. Avrupa’da kokain kullanımına baktığımızda Adana’nın çok düşük kaldığı görülmektedir. Diğer uyuşturucu maddelerden amfetaminlerde ise birçok Avrupa ülkesinden oldukça yüksek bulunduğu belirtilmektedir. Metamfetaminin Yüreğir bölgesinde en yüksek değeri bulunmakta ancak Avrupa’nın diğer şehirlerine göre Adana’da çok düşük olduğu görüldüğü belirtilmektedir. Bunun yanı sıra Adana’da amfetamin grubu uyuşturucu kullanımı birçok Avrupa ülkesinden oldukça yüksek olduğu ve en çok kullanılan uyuşturucu türünün ecstasy olduğu belirtilmektedir. Genel olarak Seyhan bölgesinde kokain kullanımı en yüksek değer iken Yüreğir bölgesinde esrar kullanımının en yüksek değer olduğu belirlenmiştir (www.ensonhaber.com, 2018). Yapılan araştırmada görülmektedir ki, uyuşturucu kullanım türü ve kullanım miktarının aynı il içerisinde bölgesel farklılıklar bulunmaktadır.

Macit'in (2017) “Uyuşturucu Satıcıları: Damgalanmışların Suç ve Ceza Anlayışı” doktora çalışması Diyarbakır’da yaşayan uyuşturucu ticaretinden (uyuşturucu kaçakçıları, uyuşturucu yetiştiricisi/üreticileri, uyuşturucu nakliyecileri ve torbacılar) hapis yatmış 15 eski hükümlü ile yapmış olduğu mülakat çalışmasıdır. Diyarbakır ilini seçme olarak tarihsel süreç içerisinde uyuşturucu ticaretinde Diyarbakır’ın önemli bir yerinin olması ve yapılan çalışmalarda Türkiye genelinde yapılan yasa dışı esrar ekiminin üçte ikisinin Diyarbakır ilinde olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda Macit çalışmasında, satıcılarının uyuşturucu maddesine, uyuşturucu cezalarına ve toplum tarafından damgalanmalarına olan bakış açılarını analiz edilmeye çalışmaktadır.

Uy, (2019) “Etnisite, Alt-kültür ve Suç Bağlamında Conolar” çalışması etnografik araştırma ve 9 katılımcının yer aldığı mülakat yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular genel olarak: Conolar bulunduğu çevrede, belli bir mahallede yaşayan, çoğunlukla eğitimsiz, içlerinde küçüklükten itibaren hırsızlık, yankesicilik ve uyuşturucu madde alışverişi gibi suç pratiklerine bulaşanların yoğun olduğu, hem kendi aralarında hem yabancılara karşı oldukça kavgalı bir tutum takınan ve durumları ile sık sık haberlere konu olan bir alt-kültür grubu olarak görülmektedir. Aynı zamanda Türkçe konuşmalarına rağmen argolu uzatmalı bir şiveye ve farklı bir üsluba sahip Çingenlerin Adana’daki kolu olma ihtimallerinin yüksek olduğu belirtilmektedir. Hırsızlık gibi pratiklerin bazı Conolar için bir suçtan ziyade bir mesleğe dönüştüğü görülmektedir. Cono kültürünün pratiklerinde harcamayı ve yemeyi çok sevindikleri, gösterişli giyinmeyi önemsedikleri ve oyun oynamayı hayatın bir parçası haline getirdikleri belirtilmektedir. Aynı zamanda eğitim yaşındaki çocukların neredeyse tümü dilenmekte, mendil satmaktadır, ışıklarda cam silmekte ya da hırsızlık yapmaktadır. Buna ek olarak kız çocukları anneleri ile birlikte dilendirilmekte, çoğu zaman seleye, sepete çıkmakta ya da sokakta mendil satmaktadır. Öte yandan kız çocukları 13-14 yaşlarına geldiklerinde yine çoğunlukla Conoların kendi içlerinden biri ile evlendirildikleri ve çok eşliliğin yaygın olduğu belirtilmektedir.

Uyuşturucu madde suçu ve bağımlılığı bağlamında ülkemizde yapılan çalışmalarda genel olarak madde kullanım yaş grubunun ergen ve gençlerden (18-34) oluştuğu, erkek, bekar, kendisinin ve/veya ailesinin eğitim düzeyi ve sosyo ekonomik düzeyi düşük, ilk deneyim arkadaş etkisi, merak ve özentisi, eğlence için, sorunlu bir sosyal çevrede bulunma, psikolojik sorun yaşayan, işsiz olarak görülmektedir. Aynı zamanda uyuşturucu maddeyi arkadaşlardan

ya da bulunduğu mahalleden temin edildiği görülmektedir. Ülkemizde kentleşememenin ve göçün getirmiş, olduğu sosyal kontrolün zayıfladığı yapısal ve sosyal düzensizliğin uyuşturucu suçuna etki ettiği görülmektedir. Bunun yanı sıra uyuşturucu tacirlerinin büyük şehirlerde, turizm alanlarında ve ticaretin yapıldığı liman şehirleri de etkin rol oynadığı görülmektedir. Ülkemiz de son yıllarda yapılan araştırmalarda ilk yıllara göre kullanım yaşın düştüğü ve bazı maddeleri kullanmada cinsiyet farkının saptanmadığı görülmektedir. Aynı zamanda madde kullanımının alt-kültür olarak görülen bazı gruplarda (Conolar gibi) madde alış verişi gibi suç pratiklerine bulaşanların yoğun olduğu görülmektedir.

6. Uyuşturucu Madde Kullanımına Etki Eden Sosyal Faktörler

Madde kullanımına ya da bağımlılığın etki eden günümüz postmodern dönemde sosyal faktörler genel olarak: elde edilebilirlik (ulaşım), kabul edilebilirlik, çevresel etkiler ve sosyal bağlam, sosyal cezalandırma, sosyo-ekonomik düzey, bireysel motivasyon, akran ilişkisi, okul, kültürel davranışlar, toplumsal iletişim araçlarının etkisi, dini inanış, aile ve yaş gibi sosyolojik faktörler olarak görülebilmektedir (Arslan, H. 2016). Bunun yanı sıra göç, sosyal kontrol mekanizmalarının çöküşü, etnik heterojenlik artışı, kentsel ya da mekânsal (semt/mahalle gibi) yapı problemlerinde etki ettiği bilinmektedir (Karakoyunlu, 2013: 49-50). Aynı zamanda alt kültür evrimi (baskın kültürün) uyuşturucu kullanımında merkezi bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Öyle ki, çağımız postmodern dönemin getirmiş olduğu küresel ticaret, uluslararası iletişim, ulusötesi sosyal hareketler ve özellikle ulus devletin merkezindeki düşüş ile sosyo-politik değişimlere ve madde kullanımını kontrol edecek mekanizmaların da gevşemelerinin yanı sıra kültürel öğelerin kesirli ve incelikli bir görünüme sahip olmasının önemi de yadsınamaz bir gerçektir (Swidler 1986; akt. Dağıstan, 2019: 47).

7. Sosyal Yapı, Sosyalleşme ve Etiketleme/Damgalama Teorileri Açısından Uyuşturucu Suçları

Suç, tarihsel ilk dönemlerden beri var olan, toplumun kurumsal düzenini bozarak toplumda olumsuz bir etkileşim oluşturan olgudur. Günümüz dünyasında suçun her geçen gün farklı boyutları ile biyolojik, psikolojik, politik, ekonomik, sosyal, medya ve kültürel gibi birçok sosyolojik nedenlere bağlı olarak arttığı görülmektedir. Suç durağan bir olgu olarak

görülmemeli ve nedenleri ile sonuçları birlikte değerlendirilmelidir. Genel olarak sosyal bilimciler ve kriminoloji uzmanları suç alanında çalışmalar gerçekleştiren kimselerdir.

Suç çeşitli şekillerde tanımlanabilmektedir. Çağdaş kriminolojide bazı kriminologlara göre suça dört tanımsal bakış açısı bulunmaktadır. Bunlar: yasal, siyasal, sosyolojik ve psikolojik bakış açılarıdır. Yasal bakış açısından suç, ceza yasalarını ihlal eden insan davranışdır. Siyasal bakış açısından suç, yasaya güçlü gruplar tarafından yerleştirilen daha sonra davranışın istenmeyen seçilmiş biçimlerini yasadışı olarak etiketleyen bir ölçüm sonucudur. Sosyolojik bakış açısına göre, bu tabiatta var olan toplumsal sistemin korunması için, baskılanması gereken veya gerekli varsayılan bir antisosyal davranış olarak görülmektedir. Psikolojik bakış açısı ise, sosyal olarak kötü uyumun bir şekildir ve bu bağlamda suç bir davranış problemidir. Özellikle ceza yasasına karşı olan ve genel olarak kabul edilebilir bir sosyal düzen çerçevesinde sıkıntılara neden olan insan faaliyeti olarak belirtilmektedir (İçli, 2004: 4). Bir diğer tanım olarak suç, resmi olarak ceza yasasında yer alan ve toplumsal normla tarafından tanımlanan özel bir sapma durumunu ifade etmektedir (Gartner, 1998: aktaran Bozkurt, 2014: 175).

Suçun hukuksal bağlamda yapılan tanımı, herkes tarafından suç olarak kabul edilen davranışların yasalar tarafından yasaklanma ve cezalandırma anlayışını da beraberinde getirdiği görülmektedir. Ancak burada yasaların nasıl oluşturulduğuna dair sorgulanması gereken önemli bir dizi soruyu beraberinde getirmektedir. Bunlar; hangi davranışın suç olarak tanımlanacağına kimler ve neye göre karar vermektedir? Ya da daha önce suç olarak tanımlanmayan davranış, günümüzde neden suç olarak tanımlanmakta veya görülmektedir?

Diğer bir soru, davranışların neye göre ağır ya da hafif olarak cezalandırılması hangi ölçütlere göre değerlendirilmektedir? Bu bağlamda Marksist kriminologlar olarak bilinen sosyologlar, toplumdaki güç odakları arasındaki çatışma dikkate alınmadan suç tanımının eksik kalacağını belirtmektedir. Öyle ki bu sosyologlar, suçu güçlü toplum kesimleri tarafından kendi amaçlarına hizmet etmek için oluşturulmuş ya da yaratılmış bir davranış olarak tanımlamaktadır. Suç olgusunu inceleyen Durkheim'e göre suç, kolektif vicdanın ancak belirli nitelikte bir ihlaline verilen ad olarak tanımlanmaktadır. Ancak Durkheim, kolektif vicdanın her türlü ihlali suça yol açmadığını belirtmektedir. Yani bir ihlalin suç olarak tanımlanması için ihlal edilen duygu ve inancın belli bir şiddet derecesinde ve toplum fertlerince ortaklaşa hissedilmesi gerekmektedir (Çalık, 1996: 3; Ünal, 2012: 327).

Adophe Quetelet ilk sosyal kriminolog olarak bilinmekte ve “*Toplum suçu hazırlar, suçlu ise ancak bir araçtır*” olarak belirtmektedir (Akıncı, 2002). Suç, günümüzde özellikle sosyal bilimciler içerisinde önemli araştırma konusu olmaktadır. Son dönemlerde ampirik suç araştırmalarında oldukça hızlı bir artış görülmenin yanı sıra kuramsal alanda da teori inşa etme çabalarının artışı görülmektedir. Bu çalışmada uyuşturucu suçunu sosyal yapı, sosyalleşme ve etiketleme/damgalama teorileri bağlamında açıklanmaya çalışılacaktır.

Sosyal yapı teorileri: Suç olgusuna makro açıdan yaklaşmakta ve temel argümanı ise toplumu oluşturan, düzenleyen ve sağlıklı bir şekilde işlemlerini sağlayan öğelerin (aile, mahalle, sosyal örgütlenmeler, eğitim sistemi gibi) özelliklerini makro düzeyde değişiklik (ekonomik, sosyal krizler ve siyasi gibi) nedenlere bağlı olarak yitirilmesi, yozlaşması, dejenere olması ve işlevselliğini yitirmesi olarak görülmektedir. Bu bağlamda toplumsal normların ve değerlerin korunamaması, sosyal düzenin sağlanamaması ile bireylerin sosyal yapı içindeki sosyo-ekonomik statülerinin değişmesi, sapma ve suç eylemlerini beraberinde getirmektedir (Akgül, & Irmak, 2016: 73).

İlk sosyolojik suçluluk teorisi olarak Durkheim’in yapısal-fonksiyonel sınırlaması teorisinde söz edildiği görülmektedir. Durkheim suçu, toplumsal açıdan ve işlevsel olarak açıklamaktadır. Ona göre suç, toplumsal bir olgudur, suç normal ve işlevseldir. Durkheim, modern toplumlardaki işbölümünden kaynaklanan sorunların ve hızlı sosyal değişmelerin toplumsal yapıda ve bu yapının en önemli unsuru olan normatif yapıdan meydana gelen değişmeler olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda özellikle anomi kavramı üzerine durmaktadır. Anomi, toplumda değer ve normların etkisini/gücünü yitirmesi anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle normsuzluk olarak değerlendirilmektedir (Erjem, 2016: 421-422).

Durkheim’in analizleri üzerine kurulmuş ve Robert K. Merton tarafından geliştirilmiş olan Anomi teorisi toplumsal yapıdan hareketle suçluluğu açıklamaktadır. Anomi teorisine göre fonksiyonel yön tayini için uygun davranış gibi, sapıcı davranış da sosyal yapının bir ürünü olarak görülmektedir (Demirbaş, 2016:141). Merton’un anomi kavramını Durkheim’den farklı bir tanımlama ile ele almaktadır. Anomi kavramı Merton’a göre, “*kültürel norm ve amaçlar ile bireyleri bunlara uygun ve uyumlu davranmaya zorlayan toplumsal yapı arasındaki sapma.*” olarak tanımlamaktadır. Merton, anomi kavramını toplum tarafından meşru sayılan hedefler ile o hedeflere ulaşmak için mevcut imkanların yetersiz kalmasını sonucunda bireylerin yaşadığı

çatışma olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda Merton artık işlemez hali gelen sosyal sistemin bireylerin yaşamında değişiklik gerektirdiğini ancak bireylerin bu değişimlere ayak uydurmadığını bu bağlamda toplumsal kültürel hedefler ile sosyal sistemdeki kurumlar arasında kalarak ikilem yaşadıklarını ve sosyal anominin bu şekilde ortaya çıktığını savunmaktadır. Bunun yanı sıra toplumda sürekli vurgulanan varlıklı olma idealine ulaşma yollarının bireylere bırakılmasını da anomiyeye neden olduğunu belirtmektedir.

Tablo-2: Merton'un Gerilim ve Uyum Modelleri

Uyum Modeli	Kültürel Hedefler	Meşru Yollar
Uyum	+	-
Yenilik	+	-
Şekilcilik	-	+
Geri çekilme	-	+
İsyan	+,-	+,-

Tablo-2'de “+” işareti kabul, “-“ işareti red ve “+,-“ işareti eskiyi ortadan kaldırıp yeniyi ortaya koymayı ifade etmektedir. Merton'un bu modelinde yenilik ve isyan da sapma ve suç olduğunu vurgulanmaktadır.

Messner ve Rosenfeld kurumsal anomi teorisi ile Merton'un anomi teorisini geliştirerek bu teoride suç olgusunu sosyal yapı ve kültür normları içeren sosyal sistemin özellikleri ile bağdaştırmaktadır. Messner ve Rosenfeld'a göre aile, eğitim, siyasal sistem ve din gibi sosyal kurumlar sağladığı sosyal kontrol ve desteğin yetersiz kalması sapma ve suç olgusunu ortaya çıkarmaktadır (Merton, 1938; Calhoun vd., 2007 ; Messner ve Rosenfeld, 2009; akt. Akgül, & Irmak, 2016: 80).

Sosyalleşme Teorileri: Alt-kültür kuramları genel olarak suç olgusunu grup ve çete ortamlarında ortaya çıkan bir davranış tarzı olarak ele almaktadır. Diğer bir deyişle alt-kültür kuramları suçluluğun; gruplar, çeteler, akranlar ve onları çevreleyen ortamlardan güçlü bir şekilde etkilendiğini savunmaktadır. Bu kuramlarda önde gelen isimler Cohen, Cloward ve Ohlin, Thrasher, Anderson, Miller ve Wolfgang görülmektedir (Kızmaz, 2005: 158).

Cohen, alt kültür gerilim teorisinde Merton'un gerilim teorisine ek olarak kişileri suç işlemeye iten gerilimin zenginlik gibi maddi başarı hedeflerine ulaşamamanın yanı sıra, sosyal statü hoşnutsuzluğundan da doğa bileceğini belirtmektedir. Cohen, sosyal statüyü belirleyen iki temel faktörün “ekonomik ve sosyal güç” ve “okul” olarak belirtmektedir. İşsizlik, fakirlik ve kısıtlı imkanlar kişilerin sahip olacakları sosyal statüyü belirlemektedir. Okul ise, tamamen orta sınıf değerler tarafından şekillendirilen bir kurumdur. Aynı zamanda Cohen gençlerin yaşadıkları gerilim karşısında seçebilecekleri üç farklı durumun 1) sokak çocuğu, 2) kolej çocuğu, 3) suçlu çocuk olarak belirtmektedir. Öyle ki, suçlu çocukla orta sınıf değerlerine göre yetişmiş olmasına rağmen, bu sistem içinde başarılı olmadıkları için orta sınıfa düşman kesilmekte ve elde edemedikleri sosyal statüye suç işleyerek ulaşmaya çalışmaktadır (Demirbaş, 2016: 143). Aynı zamanda Cohen, bir ailenin sahip olduğu sosyal konum, onların çocuklarının yaşam boyunca karşı karşıya gelecekleri temel sorunların kaynağını oluşturduğunu belirtmektedir (Kızmaz, 2005: 158).

Cloward ve Ohlin suç alt kültürünü ayırıcı fırsatlar teorisi olarak üç biçimde ele almaktadır. İlki olarak kriminal alt-kültür (criminal subculture), yasa dışı yollardan çıkar elde etmeye yönelik motivasyona işaret eden maddi kazanç eksenli suçlu alt-kültürüdür. Genel olarak organize suç modellerini içermektedir. İkinci olarak çatışma alt-kültürü (conflict culture), şiddet eksenli itibar kazanma motivasyonu ile hareket eden, kavgacı ve “savaşçı” biçimlerinin yaygın olduğu bölgelerde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda göçmenlerin ya da farklı etnik grupların yeni yerleşim yerlerinde bir araya gelerek oluşturdukları heterojen yapılar çatışma alt-kültürü için uygun koşullar içermektedir. Üçüncüsü ise, geri çekilmeci alt-kültür (retreatist subculture) olarak, uyuşturucu kullanma gibi bağımlılıklara eğilimin yüksek olduğu alt-kültürdür. Diğer bir deyişle geri çekilmeci alt-kültürü, bireyin toplumdan kaçışını tanımlamakta ve bu kaçış büyük ölçüde uyuşturucu kullanma şeklinde olmaktadır (Kızmaz, 2005; Geçgin, 2019:48).

Bir diğer alt-kültür kuramcısı olan Walter B. Miller, diğer alt kültür kuramcılarının iddia ettiği gibi, çocuk suçluluğunun orta sınıfa özgü olan değer sistemine bir tepki olarak ortaya çıkmadığını, alt-kültürün değerler sisteminde bizzat suçluluğa ilişkin kültürel unsurların varlığından ve çete gruplarının değerlerin de alt sınıfın bu değer sisteminden beslendiğini ileri sürmektedir. Diğer bir deyişle alt sınıf suç üretme kültürüne sahip olduğunu, söz gelimi alt sınıf erkeklerinin çocuklarının büyütülmesi sürecinde çok aktif olmadığını, erkek çocukların

erkekliklerini gösterebildikleri arena olarak çetenin adres gösterildiğini belirtmektedir. Aynı zamanda Miller, kural ihlalinde bulunmaktan keyif alma, korkusuz olma ya da bela arama, erkeksi sert davranışlar, kurnazlık, uyanık olmak, macera arama, kendine şans yaratma gibi kültürel eğilimlerin alt sınıfın değerler sistemi olduğunu belirtmektedir (Kızmaz, 2005; Geçgin, 2019: 48-49).

Suçluluk ile kültürel değerler arasındaki ilişkinin önemini vurgulayan bir diğer kuramcı Marvin E. Wolfgang ve Franco Ferracuti, suç olgusunu çoklu faktörlerle (sınıfsal, etnik, ve başka kültürel unsurlar) ve meydana gelen toplumsal bağlamla birlikte ele almak gerektiğini belirtmektedir. Alt kültür gruplarının kendine göre normatifliğinin (kültürel dokularının) olduğunu ve bunun sosyal öğrenme sürecinde içselleştirilmekte olduğunu belirtmektedir (Geçgin, 2019: 49).

Kültürel bağlamda bir diğer teori kültür çatışması teorisi Thorsten Sellin'in öncülüğünü yaptığı, her insanın belirli bir kültür içinde doğduğu ve bu kültür içinde belirli davranış kurallarını öğrendiği noktasından hareket etmektedir. Aynı zamanda teori göçmenler ile yerlilerin ideal ve değer sistemlerinin farklılığına dayanmaktadır. Öyle ki, göçmenler, yabancı işçiler ve mülteciler ile etnik azınlıklar (zenci, çingene gibi) genel olarak toplumda yabancı ve kenar grup olarak görülmektedir. Bu kişiler içinde yaşadıkları toplumda (kendilerini çeviren kültürden) etnik ve kültürel bağlamda bütünleşememekte ve yabancı kalmaktadır. Bu durum ise, onlara karşı ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda dışlanmayı ve bu bağlamda önyargılarla damgalanmayı beraberinde getirmektedir (Demirbaş, 2016: 146).

Sosyal organizasyonsuzluk (Social disorganizatio) teorisi, Park ve meslektaşlarının geliştirdiği insan ekolojisi kuramı, daha sonraları, Shaw ve McKay tarafından suçluluk araştırmalarında kullanılmıştır. Bu kuram suç olgusunu, gelişme bölgeleri, suçluluk alanları ve çemberler teorisi gibi kavramlar çerçevesinden ele almaktadır. Sosyal organizasyonluk ya da düzensizlik teorisyenleri, sosyal çözülmenin daha çok kent yapısında ortaya çıktığını savunmaktadır. Sosyal düzensizlik kuramı, heterojen yapı, çöküntü bölgeler, sosyal hareketlilik, sanayileşme ve kentleşme gibi değişkenlerin suçluluk üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir. Shaw ve McKay, yoksulluk, kültürel heterojenlik ve fiziksel hareketliliğin şehir yaşamında sosyal çözülmeye yol açtığını belirtmektedir. Çünkü bu etkenlerin, kişilerin toplumsal değerlere olan bağlılığının zayıflatarak, onları suç işleme yönlendirmektedir. Öyle ki, bu kuram disorganize olmuş toplumlarda geleneksel sosyal denetim unsurlarının zayıfladığı

ve kriminal alt-kültür gelişmesinin kolaylaştırarak suç işleme olasılığını arttırdığını öngörmektedir (Kızmaz, 2005: 152). Sampson ve Groves , Shaw ve McKay’ın teorisinden hareketle yeni bir model etmiştir. Bu modelde, düşük ekonomik statü, etnik heterojenlik, yüksek nüfus hareketliliği, parçalanmış ailelerin çokluğu ve şehirleşme gibi sosyal düzensizliği ifade eden değişkenlerin tek başına ve doğrudan suç oranlarını etkilemediği, bu değişkenlerin lokal (bölgesel) düzeydeki arkadaşlık ve dostluk bağlarını kopararak, gençlerin ve çocukların yetişkinler tarafından yeterince gözetlenememesi ve takip edilememesi neden olduğu ve insanların birbirine yabancılaşarak bireylerin toplumsal faaliyetlere yeterli seviyede katılmamaları ile bu durumun suç oranlarında artışa neden olduğunu savunmaktadır (Demirbaş, 2016: 150). Reckless, sınırlama teorisi ile iç (internal) ve dış (external) kontrol üzerinde durmaktadır. Reckless iç kontrol için “iç sınırlayıcılar” ve dış kontrol için “dış sınırlayıcılar” kavramı kullanmaktadır. Bireyi suç işlemeye motive eden, yönlendiren “itici (pushes)” ve “çekiciler (pulls)” olmak üzere iki motive edici güçten bahsetmektedir. İlki, gençleri suça çeken, iç etmenler iken diğeri ise suç iten dış faktörlerdir. Reckless, iç ve dış itici ve çekicilerin, iç (iyi benlik, vicdan gibi) ve dış sınırlayıcılarla (aile, okul, gözetim ve disiplin gibi) etkisiz hale getirilmemesi durumunda suç davranışının ortaya çıkacağını savunmaktadır. Hirschi, sosyal bağ teorisi ile suç insanların içinde yaşadıkları toplumla aralarında var olan sosyal bağın zayıflamasının bir sonucu olarak görmektedir. Hirschi bu teoriyi bağlılık, adanmışlık, sürekli meşguliyet ve inanç bileşenleri ile açıklamaktadır. Bu bağlardan birini zayıflaması ya da kopması diğer bağları da etkileyecek ve suç ve sapmayı beraberinde getireceğini belirtmektedir (Balcıoğlu, 2016: 105-106). Hirschi ve Gottfredson geliştirdiği öz-kontrol ile bireylerin suç işlediği andaki değil, daha önceki yıllarda anne-baba etkisi ile olumlu ya da olumsuz şekillenen kontrol seviyesi ile suçun işlendiğini savunmaktadır (Eker, 2016: 162).

Sosyalleşme teorileri içinde uyuşturucu suçluluğunu açıklaya bileceğimiz diğer teoriler öğrenme teorileri olarak görülmektedir. Öğrenme teorisyenleri, suç davranışını bireyin çevresiyle olan etkileşimi sonucu öğrenilen bir davranış olarak açıklamaktadır.

Toplum nedir? sorusuna, “toplum taklittir” diyen Tarde’ye göre, suç taklit edilen bir davranıştır. Tarde suçu sosyal faktörlerin önemine işaret ederek, suçun taklit gibi en temel bir öğrenme yoluyla, sosyal süreçlerde öğrenildiğini belirtmektedir. Ona göre, kişiler bir elbise modelini kopya eder gibi, davranış kalıplarını taklit etmektedir (Demirbaş, 20116: 151; Balcıoğlu, 2016: 92).

Sutherland (Balcıoğlu, 2016: 94), Tarde'nin suçu taklit edilen bir davranış olarak belirtmesini geliştirerek ayırıcı birliktelikler teorisini ortaya atmıştır. Bu teori öğrenmede birlikteliklerin önemli olduğunu ve kimle birlikte olduğuna bağlı temele dayanmaktadır. Sutherland bireyin nasıl suç işlemeyi öğrendiğini dokuz model ile açıklamaktadır. Bunlar genel olarak şöyle görülmektedir:

1. Suç davranışı öğrenilir.
2. Suç davranışı diğer bireylerle iletişim esnasında gerçekleşen etkileşimle öğrenilir.
3. Birey suç davranışını yakın samimi iletişim ve etkileşim içinde bulunduğu özel gruplardan öğrenir.
4. Suçlu davranış için iki etken önemlidir. Bunlar, suç işleme teknikleri ve rasyonelleştirme (suç işlemeyi haklı çıkarma) gerekçelerinin öğrenilmesidir.
5. Suç öğrenme sürecinde birey, suç işleminin doğru olduğu ya da yanlış olduğuna yönelik karşılaştığı tanımlamalardan suç işlemeyi öğrenir.
6. Bireyin suç işlemeye yönelmesinde, suç işlemeyi onaylayan ya da öven söylemlere maruz kalması.
7. Suç davranışını öğrenmenin etki ve derecesini suçlularla görüşme sıklığı, ilişkiye verilen önem, görüşme sıklığı gibi faktörler belirler.
8. Genel ihtiyaç ya da değerler suç davranışları için gerekçe gösterilmesi.
9. Suçlu davranışın öğrenilmesinde bireyin, samimi ve değer verdiği suç işleyen gruplarla olan iletişim ve etkileşim süreci.

Sykes ve Matza, Sutherland gibi suçun sosyal etkileşim süreçlerinde çoğu davranış gibi öğrenildiğini belirtmekte ve suçu haklı gösterecek gerekçeler olduğunu savunmaktadır. Sykes ve Matza, suçluların arkadaşlardan çalmama, cami-kilise gibi ibadet yerlerine saldırmama gibi bir takım kuralları olduğunu ve kime karşı suç işlenmemesi gibi konularda kesin çizgileri olduğunu belirtmektedir. Sykes ve Matza beş nötrleşme tekniği, 1) sorumluluğun ret edilmesi, 2) zararın ret edilmesi, 3) mağdurun varlığının ret edilmesi, 4) kendilerini lanetleyenlerin ret edilmesi, 5) kendi değerlerini toplumun değerlerinden üstün görme olarak belirtmektedir (Demirbaş, 2016: 153).

Burgess ve Akers Ayırıcı güçlendirme teorisi ile suçlu davranışın öğrenilmesinde sadece yakın çevrenin değil, başka toplumsal, kültürel, imgesel çerçevelerin de etkili olduğunu ileri sürmüştür. Aynı zamanda teoride sosyal çevre tarafından ödül ya da ceza ile karşılaşma

durumlarına bakılmaktadır. Yine teoride belirli davranışların öğrenilme sürecine ve etkileşimde bulunulan sosyal çevrenin ahlaki sistemlerine bakılmaktadır (Geçgin, 2019: 38).

Uyuşturucu suçunu suç sosyolojisi bağlamında sosyal yap, sosyalleşme teorilerinin yanı sıra etiketleme/damgalama teorileri ile de açıklana bileceği görülmektedir şöyle ki:

Damgalama/Etiketleme teorisyenleri toplumun suça karşı gösterdiği tepki ile ilgilenmektedir. Sembolik etkileşim bağlamında ele alınan bu teoride ilk olarak Mead ve Cooley, kişilerin kendilerine ait bilgiyi çoğu zaman sosyal etkileşim sonucunda edindiklerini belirtmektedir. Tannenbaum, kötülüğün dramatize edilmesi kavramı ile damgalamayı açıklamaktadır. Bu kavrama göre, insanların suç işlediği zaman halkın bu kişi üzerindeki ilgisini yoğunlaştıracağı ve aradan geçen zamana rağmen kişinin suçlu imajını hep canlı tutacağını ve bu durumun da kişinin daha sonra yeniden suç işlemesine neden olacağını belirtmektedir. Lemert, birincil ve ikincil sapma çalışmasında birincil sapma olarak, her hangi bir sapma, toplum o davranışa negatif bir statü yükleyene kadar anmalı olmadığını belirtmektedir. İkinci sapma olarak, kişinin damgalama süreci sonunda kendini kavramlaştırması ile ilgilidir. Diğer bir deyişle sapıcı bir davranış damgalamak, kişi de ikinci saptmaya yönlendirmektedir. Öyle ki birincil sapma geçici iken ikincil sapma bireyin gerçekten suçlu bir kişiliğe dönüşmesidir. Aslında ikincil sapma, kişinin işlediği bir suça karşı gösterdiği ve toplumsal ve resmi tepkiler olarak görülmektedir. Lemert'e göre, damgalanmış birey, sapkın alt-kültür grupları ile iletişime girerek, suçlu kültür etrafında yeniden sosyalleşmektedir. Becker, "*Hariciler (Outsiders)*" eserinde toplumların sosyal hayatın düzenli bir şekilde devam etmesi için bir takım kurallar koyarlar ve bu hareketleri doğru ve kabul edilebilir, bazıları ise yanlış ve kabul edilemez bulurlar. Bu kuralların ihlal edilmesi durumunda, toplum tarafından ihlal eden kişiye güvenilemeyeceği düşünülmektedir. Bu kişi toplum tarafından artık "öteki" olarak görülmektedir. Ancak Becker, kuralları ihlal edenler de kendisi hakkında hüküm verenleri "öteki" olarak görmektedir. Bu bağlamda her iki tarafta bir birini etiketlemekte ve yabancı olmaktadır (Demirbaş, 2016: 160; Kızmaz, 2005: 168).

Goffman "*Damga*" eserinde saptmayı, birtakım değerleri paylaşan ve kişisel sıfatlar ve davranma şekillerine ilişkin belli bir toplumsal normlar bütününe uyan bir grup bireyden hareketle bağlılık göstermeyen her üyeyi "sapkın" olarak tanımlamaktadır (2019: 195). Saptmanın suç gibi yasal bir tanımı olmamasının yanı sıra toplumlara, kültürlere, toplum içindeki gruplara ya da alt kültürlere göre değişmesi göreceli ve çeşitliliğini ortaya

koymaktadır. Goffman, sapma ve sapkınlık bağlamında küçük ya da büyük gruplardan oluşan birden fazla toplumsal sapma tipi ortaya koymaktadır. Bunlar: “*bütünleşmiş sapkın* (grubun maskotu olan köyün delisi, mahallenin sarhoşu gibi); *itilmiş olanlar* (grupla aynı toplumsal ortamda bulunan ancak ona yabancı olan); *toplumsal sapkınlar* (bir alt topluluk şeklinde bir araya gelenler) olarak belirtmektedir.

“Sapkınlık” olarak adlandırılabilir bir çalışma alanı mevcutsa eğer, bu alanın merkezini oluşturanların, yukarıdaki şekliyle tanımlanmış toplumsal sapkınlar olmaları muhtemeldir. Sex çalışanları, uyuşturucu bağımlıları, suçlular, caz müzisyenleri, bohem kişiler, çingeneler, karnavalların geçişi çalışanları, ayyaşlar, sahne dünyasından insanlar, profesyonel oyuncular, evsiz barksızlar, eşcinseller, pişmanlık duymayan fakirler, bunların hepsi bu tanıma dahildirler.” (Goffman, 2019: 199).

Uyuşturucu madde kullanımının suç olarak görüldüğü toplumumuzda uyuşturucu madde kullanımının normal olarak algılandığı toplumsal farklılaşmalar da görülmektedir. Uyuşturucu maddelerin kullanımı açısından bu durum suç ya da sapma olarak görülmemekte ve kendi yaşamları içinde normal olarak algılanmaktadır. Öyle ki, her grup kendileri gibi olmayan için “öteki”, “farklı”, “anormal” ayrımı yapmaktadır. Onlar için de biz farklı, öteki hatta anormalizdir. Diğer bir deyişle, uyuşturucu madde kullanan gruplar ya da kültürler uyuşturucu kullanımının yaygın olduğunu ve bu durumu normal olarak nitelemektedir. Bunun en iyi örneğini, Adana da yaşayan ve bir alt-kültür olan Cono alt-kültürü uyuşturucu madde kullanımının normal olarak gören ve bu bağlamda toplumsal farklılaşmaya örnek teşkil etmektedir. Conolar esrar kullanımının sigara kullanmaktan bir farkı olmadığını hatta sigaranın esrardan daha zararlı olduğunu belirtmektedir.

8. Türkiye’de Uyuşturucu Suçlarının Kuramsal/Teorik Açıklanması.

Geçmişten günümüze, uyuşturucu suç konusu sosyoloji alanında çok az sayıda yer aldığı görülmektedir. Türkiye’de uyuşturucu suç konulu sosyolojik çalışmalarda “İnsanlar neden suç işler?” sorusunun cevabını arayan sosyolojik suç teorilerinden bu çalışmanın büyük

bir çoğunluğunda sosyalleşme, sosyal yapı ve etiketleme kuramlarının ağırlıklı etkisi olduğu görülmektedir.

İlk olarak çalışmalarda, sosyalleşme teorileri uyuşturucu suçunda akran ve çevre etkisi olarak dikkat çekmektedir. Cloward ve Ohlin'in Ayırıcı Fırsatlar Teorisi, kişinin uyuşturucu kullanmaya başlamasında çevrenin etkisinin önemi vurgulanmaktadır. Uyuşturucu suçunun bir alt-kültür olduğu ve öğrenme sürecinde kişi, kullanma tekniklerini, uyuşturucunun etkilerini ve hoşlanmayı öğrenmektedir. Alt-kültür kavramı genel olarak alt sınıfları ve düşük statülü bireyleri, sapkın davranış sergileyen madde bağımlıları ve suçları, toplumda farklı olarak algılanan gençlik gruplarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Yapılan çalışmalarda genel olarak uyuşturucu suçlarının düşük gelire ve düşük meslek statüsüne sahip suçlu alt-kültür içinde yer aldığı görülmektedir (İçli, 1984: 85; Bozkurt, 2019: 74). Yapılan çalışmalarda Conolar, ülkemizde geçerli olması beklenen toplumsal normların ihlal edici pratikleriyle öne çıktıkları bu bağlamda genel olarak kamuoyunda sapkın olarak etiketlenen bir alt-kültür özelliği taşımaktadır. Örneğin, yaş ve cinsiyet fark etmeksizin yaygın şekilde uyuşturucu, sigara ve alkol kullanımı, gündelik yaşamda sıradanlaşan argo ve küfürlü konuşmalar, kavgacı davranışları, ekonomik pratiklerinin büyük bir bölümünde hırsızlık, gasp, uyuşturucu suçu, dolandırıcılık gibi illegal kazanç yollarının kullanımı görülmektedir (Uy, 2019: 232). Macit, (2017: 185-186) çalışmasında uyuşturucu pazarında uyuşturucu satıcılarının oluşturdukları hiyerarşik bir düzenin varlığını belirtmektedir. Bu hiyerarşik düzen içinde en üst aşamada uluslararası kaçakçılar (eroin/kokain), sırayla Türkiye'de dağıtımını yapan uyuşturucu kaçakçılık (eroin/kokain), esrar eken, esrar satıcıları, nakliyatçılar, hap satıcıları ve torbacılar olarak ifade edilmektedir. Bu hiyerarşik düzeni belirleyen, satıcıların sattıkları uyuşturucu maddenin türü ve bu maddenin ekonomik değeri olarak kabul edilmektedir. Macit, katılımcıların uyuşturucu madde kullanım davranışlarının, hiyerarşik anlamda üst seviyelerde olan uyuşturucu kaçakçılarında uyuşturucu madde kullanımının az olduğunu veya hiç olmadığını belirtmektedir. Ancak daha alt kesimlerde olanların uyuşturucu madde kullanım sıklığının arttığının görüldüğü belirtilmektedir. Aynı zamanda yazar, uyuşturucu pazarının kişiler arasındaki güven üzerine kurulu olduğunu ifade etmektedir. Özellikle üst seviyedeki uyuşturucu satıcıları "iş" yaptıkları kişilerde güvenilir olma, sözünde sadık olmanın yanı sıra uyuşturucu madde bağımlısı olmamasına dikkat edilmektedir. Çalışmalarda ayırıcı fırsatlar teori içinde yer alan, yasa dışı yollardan çıkar elde etmeye yönelik motivasyon işaret eden maddi kazanç eksenli olan suçlu-

alt kültürü olan kriminal alt kültür (criminal subculture) nitelikleri görülmektedir. Öyle ki, bu suç alt-kültüründe genel olarak maddi kazanç için her yolun mübah görüldüğü ve usta-çırak ilişkisinin hâkim olduğu görülmektedir.

Conolar, Adana'nın Yüreğir ilçesinde belirli bir alanda sınırlı gibi görülse de toplumsal hareketlilikleri, çoğunluğu suçla ilişkili olan davranış pratikleri olan, ayrıksı (ötekileştirilmiş), tipleştirilmiş şekilde bir alt-kültür olarak görülmektedir. Çalışmada sosyalleşme teorilerinden Cohen'in "Alt Kültürel Gerilim Teorisi ve Suç Fırsatları Teorisinin" ve M. Wolfgang ve F. Ferrocuti'nin "Suçlu Alt-Kültürü" teorisini doğrular nitelikte olduğu görülmektedir. Cohen, sosyal statüyü belirleyen temel unsurların "ekonomi, sosyal güç ve okul" olduğunu belirtmektedir. İşsizlik, fakirlik ve kısıtlı imkanlar sosyal statüyü belirlerken okul, orta sınıf değerler tarafından şekillendirilmektedir. Gençlerin yaşadıkları gerilim karşısında seçebilecekleri durumlardan biri çalışmada yer alan ve Cono alt-kültür içinde bulunan suçlu çocuklar oluşturduğu görülmektedir. Conoların ekonomik kazançları genellikle kayıt dışı olmakta ve hırsızlık, gasp, dolandırıcılık, dilencilik, uyuşturucu suçu gibi suç pratikleri ile de bilinmektedir. Bir Cononun suçla iç içe büyüdüğü görülmektedir. Bu bağlamda Conoların suçla özdeşleş bir alt kültür olarak görülmektedir (Uy, 2019: 228-229).

Sutherland'ın Ayrıksı Birliktelikler Teorisi'nde görüldüğü gibi uyuşturucu suçu, suçun öğrenmede birlikteliklerin önemi ve kimle birlikte olunduğuna bağlı geliştiği görülmektedir. Madde kullanımının arkadaş madde kullanımıyla arttığı görülmektedir. Gençlerin sürekli birlikte oldukları akranlarından etkilendikleri ve yaşam biçimlerini belirledikleri dikkat çekmektedir. Uyuşturucu kullanıcılarının arkadaş, akraba, mahalle ve bulunduğu çevrede uyuşturucu kullanım oranının yüksek olduğu görülmektedir (Yılmaz ve Türkkahraman, 2014: 16; Bozkurt, 2019: 66). Conolar yaşam biçimleri içinde hırsızlığı, uyuşturucu kullanım ve satıcılığını bir meslek ve çalışma olarak kodladıkları görülmektedir. Macit (2017: 182-184) çalışmasında, alt-kültür teorisyenlerinden Skyze ve Matza'nın nötrleşme teorileri içinde yer alan beş çeşit nötrleşme tekniğinin doğrular nitelikte olduğu görülmektedir. Araştırma bulgularında, nötrleşme teknikleri olarak: "Sonunda ölüm var gibi şeyleri bilmiyorduk" (sorumluluğun reddedilmesi); "Esrar dediğin zaman ottur, topraktan gelen bir şeydir. Mesela bugüne kadar bir insanı öldürdüğünü görmedim" (mağdurun varlığının reddedilmesi); "Kokain halen Güney Amerika'da doğal olarak madde karışımı olmadan kimyasal girmeden, yerli halk yaprağını sakız gibi ağzına atıp çiğniyor, ağrı gidericidir, yorgunluk gidericidir." (Zararın

reddedilmesi). Aynı zamanda yazar, katılımcıların kullandıkları nötrleşme tekniklerini, yaptıkları işi meşrulaştırmada etkili olduğunu belirtmektedir.

Macit (2017: 188) uyuşturucu satıcılarının büyük bir kısmı tek başına ağır cezaların caydırıcı olmadığını çıktuktan sonra aynı şartlara sahip ise suçun tekerrür edebileceğini belirtmektedir. Burada sosyal öğrenme teorilerinden Burgess ve Akers'in "Ayrımcı Pekiştirme" yaklaşımını suç işleyen bireyin suç işlemekten kazanacağı şeyin kendisi için fayda mı ya da zarar mı getireceğine bakarak karar verme niteliğine uygun olduğunu görmekteyiz. Yine katılımcılar acemi bir suçlu olarak girdikleri hapisshaneden kıdemli suçluların gözetmenliğinde daha karmaşık suçları işleyebilecek kapasiteye ulaştıkları bir eğitim sürecinden geçtikleri ve çıktıklarında da adeta usta bir kariyer suçlu olabildiklerini belirtmektedir. Burada sosyal öğrenme teorisyenlerden Sutherland'ın "Ayrımcı Birliktelikler" teorisini destekler nitelikte olduğunu görülmektedir. Diğer bir deyişle, bu teori ile suç işleme tekniklerinin yakın, samimi iletişim ve etkileşim içinde bulunduğu özel gruplarla öğrenildiğini belirtmektedir.

Sosyalleşme teorileri içinde yer alan Shaw ve McKay'ın Sosyal Organizasyonsuzluk Teorisi'nin uyuşturucu suçunda önemli bir etken olduğu görülmektedir. Sosyal düzensizlik, heterojen yapı, çöküntü ya da varoş bölgeler, sosyal hareketliliğin yoğun olduğu, sanayileşme ve kentleşme gibi alanların suçluluk üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Türkiye'de uyuşturucu ve uyarıcı madde satma suçu; sınır bölgelerde, ticaretin yoğun olduğu liman şehirlerinde ve büyük şehirlerde yoğun olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra uyuşturucu madde kullanma suçunun; turizmin daha yaygın olduğu kıyı bölgelerde ve büyük şehirlerde daha fazla olduğu belirtilmektedir (Toprak, & Özgür ve Gümüş, 2010: 24). Kendine has suçlu bir alt-kültürü özelliği taşıyan Conoların çoğunluğu nüfusu kayıtlı evi bulunmamakta, getto ve varoş alanlarda derme çatma bir baraka da ya da çadırlarda, aşiret kümesi şeklinde "cono" mahallelerinde yaşamaktadır. Yaşam alanlarının bu tarz yerler olması onlar tarafından devletin onlara bakmaması ilgilenmemesi şeklinde yorumlanabilmektedir (Uy, 2019: 232-234).

İkinci olarak çalışmalarda, uyuşturucu suçu Etiketleme/Damgalama teorisi bağlamında dikkat çekmektedir. Lemert, Goffman ve Becer'a göre sapma ve suç bazında damgalanmış birey ötekileştirilerek, sapkın alt-kültür gruplarla iletişime girmekte ve suçlu kültür etrafında yeniden sosyalleşmektedir. Uyuşturucu madde kullanımı ile ilgili bulgular incelendiğinde; 18 yaşından önce merak, özentisi ve arkadaş etkisi dikkat çekmektedir. Madde kullanma nedeniyle aile ilişkilerinin ve sağlığının bozulması, ekonomik sorunların yaşanması, sosyal çevreden

dışlanması ve işini kaybetmesi kişiyi ötekileştirerek suç ve sapmaya neden olduğu görülmektedir. Uyuşturucu satıcıları suçlu olarak yakalanıp hapiste yattıktan sonra toplum tarafından damgalanmaktadır. Öyle ki, bu süreç kişilerin hapis hane sonrası “normal” olarak mı? ya da “suçlu” olarak mı? devam etmesi bakımından önemli olduğu görülmektedir. Bu durumda Goffman “damgalama/etiketleme” ve Tannenbaum’un kötülüğün dramatize edilmesi kavramını görmekteyiz. Suç işleyenler üzerinde halkın ilgisi yoğunlaşmakta, kişinin suçlu imajı hep canlı tutulmakta ve kişi suçlu damgalanma/etiketlenmektedir (Karataş, 2020: 95; Bozkurt, 2019: 64; Macit, 2017: 190). Becker’in harici/öteki olarak belirttiği toplumsal grupların, ihlal edilmesi sapkınlık şeklinde tanımlanan kurallar koyarak sapkınlığı yarattığını belirtmektedir. Bu bağlamda Conoların toplumun geneli tarafından sapkın olarak algılandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra Conoların kendi kültürlerini de inşa ettikleri toplumsal değerleri, normları ve kurallarının olduğu da unutulmamalıdır. Öyle ki, Cono, dış gruplarca sapkın olarak görülen davranışları kendi alt-kültürü içinde itibarlı ve kariyerli olarak görebilmektedir (Uy, 2019: 235-236).

Üçüncü olarak, çalışmalarda sosyal yapı teorileri içinde yer alan Merton’ın Gerilim Teorisi’nin uyuşturucu suçunu açıklamada önemi dikkat çekmektedir. Gerilim Teorisi’ne göre, kültürel hedefler ve o hedeflere ulaşmak için imkanların yetersiz olması durumunda “yenilik”, “geri çekilme” ve “isyan” oluşmakta ve bunun sonucunda sapma ve uyuşturucu suçu görülmektedir.

Messner ve Rosenfeld Kurumsal Anomi Teorisi ile aile, eğitim, siyasal sistem ve din gibi sosyal kurumların sosyal kontrol ve desteğinin yetersiz kalması ile suç ve sapma ortaya çıkmaktadır. Madde kullanma suçu nedeniyle denetimli serbestlik yükümlülüğüne tabi tutulan kişilerde; dul ya da boşanmış, yalnız yaşayan, gelir düzeyi düşük, madde kullanmaya 15 yaşından önce başlamış, kronik rahatsızlığı olan, ailesinde psikiyatrik ya da diğer türlü sağlık sorunu, intihar girişimi, suç işleyip hükümlü/tutuklu durumda olup genel ailevi işlevlerinin daha sağlıklı olduğu ve kişinin eğitim düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. Aynı zamanda anne-babanın okuma yazma bilmediği ailelerden gelen gençlerde uyuşturucu madde kullanım suç oranının yüksek olduğu görülmektedir. Okulda madde kullandığını belirten katılımcıların yüksek oranı, okulda kapsamlı yönetmelikler bulunduğu madde kullanımının azaldığını, madde kullanımının önlenmesinde özellikle yasa ve yaptırım gücünün kullanılması gerektiğini belirtmektedir (Karataş, 2020: 99; Yılmaz ve Türkkahraman, 2014: 16-17).

9. Sonuç

Moderniteye bir karşı duruş olan postmodern ya da geçmodern olarak adlandırılan çağımızda suç sosyal yaşamın doğal, olağan ve vazgeçilmez bir parçası olarak görülmektedir. Aynı zamanda düzensizliğin bir düzen olduğu günümüzde sosyal kontrol kavramının da öneminin yitirildiği görülmektedir. Ülkemizde uyuşturucu suçun bireyin içinde bulunduğu kültürel ve sosyal ortamın değerlerinden ve normlarına bağlı olarak ve politik güç ilişkisi bağlamında değerlendirilmesi gerektiği görülmektedir.

Uyuşturucu suçunu sosyolojik suç teorileri bağlamında açıklamada uygun olarak görülen teoriler şöyle görülmektedir:

- Sosyal yapı teorilerinden Merton'ın Gerilim Kuramı ve Messner ve Rosenfeld Kurumsal Anomi teorileri,
- Sosyalleşme teorilerinden Cohen, Cloward ve Ohlin ve Wolfgang'ın Alt Kültür teorileri, Shaw ve McKay'ın Sosyal Organizasyonsuzluk teorileri,
- Öğrenme teorilerinden Sutherland'ın Ayırıcı Birliktelikler teorisi ve Sykes ve Matza'nın Nötrleşme teorisinin yanı sıra Burgess ve Akers'in Ayırıcı Güçlendirme teorisi görülmektedir.
- Aynı zamanda Damgalama/Etiketleme teorilerinden Tannenbaum'ın Kötülüğün Dramatize edilmesi, Lemert'in Birincil ve İkincil Sapma, Becker ve Goffman'ın Damgalama kuramları olarak görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akgül, A. & Irmak, F. (2016). Sosyal yapı teorileri. (Ed. Balcıoğlu, E. ve Sözer, M. A) *Kriminoloji kitap içinden* (78-87).
- Akgül, A., & Şahinli, K. (2014). Türkiye'nin taraf olduğu Birleşmiş Milletler Anlaşmalarının meclis onay süreci: 1961, 1971 ve 1988 Uyuşturucu Konvansiyonlarının İncelenmesi. *Uluslararası Hukuk ve Politika* Cilt: 10, Sayı: 38, 8ss.1-31).
- Arslan, H. (2016). *Ankara ili Polatlı ilçesindeki ailelerin sosyoekonomik düzeyleri ve aile içi ilişkiler temelinde 13-18 yaş gençlerde madde bağımlılığı*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Balcıoğlu, E. (2016). Sosyal süreç teorileri. *Kriminoloji kitabının içinden* (ss. 89-112).
- Becker, H. S. (2019). Hariciler (Outsiders): bir sapkınlık sosyolojisi çalışması. (Çev. Geniş, Ş. & Ünsaldı, L.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bozkurt, R. (2019). *Madde bağımlılığının demografik özelliklerle olan ilişkisi: Adana/Seyhan örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Bozkurt, V. (2014). *Değişen dünyada sosyoloji; temeller kavramlar kuramlar*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Colhount et al (2007). *Classical Sociological theory*. Blackwell: USA.
- Çalık, E. (1996). *Suçlar ve cezaların şahsileştirilmesi ve cemiyet tipi münasebetleri üzerine bir inceleme*. İstanbul: MEB.
- Dağıstan, G. E. (2019). *Normalizasyon kavramı bağlamında esrar kullanımında ülke politikaları; karşılaştırmalı bir analiz*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Demirbaş, T. (2016). *Kriminoloji*. Ankara: Seçkin.
- Eker, A. (2016). Genel suç teorileri. *Kriminoloji: uyuşturucu maddeler, alkol ve suç*. M. A. Sözer ve E. Balcıoğlu (Eds.), (ss. 154-180). Ankara: Nobel Yayınevi.

- EMCDDA (Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi), (2019). *Avrupa Uyuşturucu Raporu: Trendler ve Gelişmeler*. Lüksemburg: Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Bürosu.
- Erjem, Y. (2016). Sapma, suç ve sosyal denetim. (Ed. Arslan, D. A, ve Çağlayandereli, M.). *Sosyoloji: günlük yaşamı anlamak*. (ss. 411-442) Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Gartner, R. (1998). *Deviance and crime, in new society*. Canada: Harcourt Brace.
- Geçgin, E. (2019). Sapma ve suç sosyolojisinde teorik güzergahlar. E. Geçgin [der.], *Kenardakiler: teoriden uygulamaya suç ve sapma üzerine sosyolojik araştırmalar* (ss. 25-84). Ankara: Heretik Yayınları.
- Goffman, E. (2019). *Damga: örselemiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar*. (Çev. Geniş, L. & Ünsaldı, L. & Ağırnaslı, S. N.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Güleç, G., Köşger, F., & Eşsizozlu, A. (2015). DSM-5'te alkol ve madde kullanım bozuklukları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7(4), 448-460.
- İçli, T. (1984). Uyuşturucu madde bağımlıları ile sosyolojik bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. (ss.77-86).
- Karakoyunlu, İ. (2013). *Sosyal düzensizliğin uyuşturucu kullanımına etkisi: isveç örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Polis Akademisi, Ankara.
- Karataş, Z. (2020). Madde kullanım bozukluğu olan yetişkinlerin sorunlarının açıklanmasında aile işlevleri ve çeşitli demografik değişkenlerin rolü. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(1), (ss.70-105).
- Kızmaz, Z. (2005). Sosyolojik suç kuramlarının suç olgusunu açıklama potansiyelleri üzerine bir değerlendirme. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 29 No: 2, (ss.149-174).
- Koçak, N. (2016). *Kriminoloji: uyuşturucu maddeler, alkol ve suç*. M. A. Sözer ve E. Balcıoğlu (Eds.), (ss. 327-345). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Koroğlu, E. (2014). DSM-5 Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı. İstanbul: HYB Yayıncılık.
- Macit, R. (2017). Uyuşturucu satıcıları: damgalanmışların suç ve ceza anlayışı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt, 20 Say (2)*, (ss.173-199).

- Macit, R. (2018). *Uyuşturucu satıcılarının bakış açısından suçlu olma süreci*, Yayınlanmamış doktora tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Merton, R. K. (1938). Social structure and anomie. *American Sociological Review* 3(5), (ss. 672-682).
- Messner, S. F. & Rosenfeld, R. (2009). Institutional anomie theory: A macro-sociological explanation of crime, 209-204, in M. D. Krohn, A. J. Lizotee and G. P. Hall, eds, *Handbook on crime and deviance*, Handbooks of Sociology and Social Research, New York: Springer.
- Ögel, K., & Tamar, D., & Evren, C., ve Çakmak, D. (2000). Uçucu madde kullanımının yaygınlığı: çok merkezli bir araştırmanın verilerinin değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2000; 1(4), (ss.220-224).
- Toprak, S., & Özgür, A., ve Gümüş, B. (2010). Türkiye’de uyuşturucu madde suçları ve sosyodemografik özellikleri. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, (32), (ss.19-25).
- Türkiye Büyük Millet Meclis Araştırma Raporu. (2018). *Uyuşturucu madde bağımlılığı ve yeni bağımlılık türlerinin araştırılarak bağımlılığın nedenlerinin ve alınacak tedbirlerin tespit edilmesi maksadıyla kurulan meclis araştırma raporu* (Sıra Sayısı 558).
- TUBİM, (Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi), (2019). *Türkiye Uyuşturucu Raporu*. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü.
- Uy, G. (2019). Etnisite, alt-kültür ve suç bağlamında Conolar. (Der. Geçgin, E.). *Kenardakiler: teoriden uygulamaya suç ve sapma üzerine sosyolojik araştırmalar kitabının içinden*, Ankara: Heretik Yayınları.
- Ünal, H. (2012). *Sapma ve suç. Sosyolojiye giriş*. (Ed. Muammer Tuna). Ankara: Detay.
- Yılmaz, D., & Türkkahraman, M. (2014). Önleme çalışmalarında Antalya ili lise ve üniversite öğrencilerinde madde kullanımının ve risk etkenlerinin incelenmesi. *Journal of Educational Science* 2(3), (ss.1-20).
- www.ensonhaber.com, (2018) *Adana'da uyuşturucu kullanımına karşı dev araştırma: Çukurova Üniversitesi'nde iki yıl boyunca toplanan idrar örneklerinden uyuşturucu tarama ve kullanım miktarlarına göre analiz çalışması yapıldı*. 15.05.2020 tarihinde



World Journal of Human Sciences, 2021 - 2

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 2

ISSN: 2717-6665 / 2021-2



www.ensonhaber.com: <https://www.ensonhaber.com/adanada-uyusturucu-kullanimina-karsi-dev-arastirma.html> adresinden alınmıştır.

www.cidem.av.tr_ (2018). *Uyusturucu madde bulundurmak eyleminin suçun tavsifine etki eden özellikleri*. 06.05.2020 tarihinde www.cidem.av.tr: <http://cidem.av.tr/uyusturucu-madde-bulundurmak-eyleminin-sucun-tavsifine-etki-eden-ozellikleri/> adresinden alınmıştır.

<https://kelimeler.gen.tr>, (2020). *Uyusturucu madde*. 10.05.2020 tarihinde www.kelime.gen.tr: <https://kelimeler.gen.tr/uyusturucu-madde-nedir-ne-demek-315079> adresinden alınmıştır.

